

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Gender roles in traditional healing practices in Busoga

Isiko, A.P.

Citation

Isiko, A. P. (2018, June 20). *Gender roles in traditional healing practices in Busoga*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/63215>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/63215>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/63215> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Isiko, Alexander Paul

Title: Gender roles in traditional healing practices in Busoga

Date: 2018-06-20

SAMENVATTING

Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) zijn traditionele geneeswijzen in een groot deel van de wereld de geprefereerde vorm van geneeskunst. Dit geldt ook voor Sub-Sahara Afrika. In Busoga, een van de grootste koninkrijken in Oeganda, nemen traditionele geneeswijzen een belangrijk plaats in binnen de maatschappij. Gebruikmakend van de benadering van “ethnomedicine” (Kleinman 1980), bestudeer ik in dit proefschrift hoe de Basoga ziekte en genezing benaderen en interpreteren en hoe traditionele geneeswijzen zich verhouden tot de socio-culturele, economische, religieuze en politieke context van Busoga. Voor de Basoga gaat genezing niet alleen over het herstellen van iemands gezondheid, maar ook over het bewaken van de harmonie tussen de gemeenschap en de voorouders. Ziekte reikt dus verder dan de fysiologische conditie van een individu en duidt ook op een verstoorde relatie tussen de gemeenschap en het bovennatuurlijke; een relatie die hersteld moet worden.

Net als binnen de bredere maatschappelijke context van Busoga, spelen gender relaties een belangrijke rol in traditionele geneeswijzen. De manier waarop geneeskunst beoefend wordt, zorgt dat bepaalde machtsrelaties tussen mannen en vrouwen in stand worden gehouden. In de verschillende genezingspraktijken die bestaan, wordt op verschillende manieren een genderonderscheid aangebracht. Zo zijn er regels (en taboes) die bepalen dat vrouwen of mannen in bepaalde praktijken wel of niet, of slechts deels of tijdelijk deel mogen nemen. De rol van vrouwelijke genezers verschilt niet alleen per gemeenschap, maar is ook sterk afhankelijk van of zij zich in de stad of op het platteland bevindt. Genderverschillen wat betreft de kennis van traditionele geneeswijzen hebben te maken met de verschillende maatschappelijke functies van mannen en vrouwen. Deze rolverdeling bepaalt ook de verschillende verwachtingen die mannen en vrouwen hebben van traditionele geneeswijzen.

Het maakt niet uit of iemand arm of rijk is, in de stad of op het platteland woont, geschoold of analfabeet is, man of vrouw is: alle sociaaleconomische klassen maken gebruik van traditionele geneeswijzen. Wel is de mate waarin iemand toegang heeft tot traditionele geneeswijzen klasse- en gender-afhankelijk. Een verklaring voor de populariteit van traditionele geneeskunst is dat ziekten niet slechts fysiologisch worden geduid, maar op een manier benaderd worden die aansluit bij de sociale en culturele context. Een goed voorbeeld is hoe er naar Malaria wordt gekeken. Ongeacht de wetenschappelijke verklaring voor deze ziekte, zijn de Basoga geneigd te geloven dat de mug die Malaria overbrengt door iemand gestuurd is, of dat er spirituele krachten achter zitten.

Voor de Basoga heeft welzijn dus spirituele betekenis. Iemands gezondheid wordt beïnvloed door de manier waarop hij of zij zich tot zijn of haar voorouders verhoudt. De geesten van de voorouders kunnen ervoor zorgen dat iemand gezond blijft, maar als de geesten ontstemd zijn kunnen ze ook ziekten veroorzaken, zelfs binnen de gehele gemeenschap. Een goede balans tussen de zichtbare en de onzichtbare wereld is dan ook cruciaal voor een ieders gezondheid. Dat betekent dat gezondheid afhangt van of iemand zich gedraagt naar de heersende normen en waarden van de traditionele gemeenschap. In

het geval van incest, bijvoorbeeld, moeten de betrokken partijen ritueel gereinigd worden om dit ongeluk (*omukyeno*) weg te nemen uit de gemeenschap. Het welzijn van de Basoga is direct verbonden met respect voor de ouderen en met respect voor de gebruiken van de gemeenschap. Gezondheid is, met andere woorden, geen individuele maar een collectieve aangelegenheid.

Gender speelt een grote rol in traditionele geneeswijzen. De Basoga verbinden gezondheid met de sociale rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Mannen en vrouwen vervullen specifieke, zij het complementaire rollen in genezingspraktijken. Vrouwen zijn belangrijk voor het welzijn van de gemeenschap vanwege hun positie als moeders, die het leven mogelijk maken, en als genezers, die het leven in stand houden. Maar al worden vrouwen als de belangrijkste genezers beschouwd, toch spelen mannen een dominante rol in genezingspraktijken. Dit heeft te maken met de heersende patriarchale ideologie in Busoga, die maakt dat mannen als de broodwinners van de familie worden gezien. Traditionele geneeskunst, inmiddels een lucratieve business, stelt hen dus in staat om voor hun familie te zorgen. Daarnaast is het van belang dat materiele en niet-materiele zaken van man op man worden doorgegeven, zo ook de kennis over traditionele geneeswijzen.

Vrouwelijke genezers ervaren vormen van discriminatie die laten zien dat vrouwen zich in de marge van de maatschappij bevinden, op socio-cultureel, economisch, religieus en politiek vlak. Mannelijke genezers zijn bijvoorbeeld openlijk polygaam, terwijl vrouwelijke genezers, de *Lukowe(s)*, alleen met een mannelijke genezer getrouwd kunnen zijn en anders ongetrouwd moeten blijven. Haar werk, zo luidt het argument, zou door een huwelijk gecompromitteerd worden, omdat de geest voor wie zij als medium dienst doet, eigenlijk haar wettelijke echtgenoot is. Hoe goed zij haar diagnose stelt en hoe effectief zij geneest hangt daarom af van hoe loyaal ze is aan de mannelijke godheid die haar in bezit heeft. Vrouwelijke genezers die onafhankelijk van mannelijke genezers werken en hun kunde hebben bewezen, worden desalniettemin zeer gerespecteerd, met name omdat men gelooft dat zij door de voorouders' geesten gekozen zijn en als mediums voor deze geesten dienen.

Ook de kennis over traditionele medicijnen is genderspecifiek. Zo weten vrouwen veel over het genezen van voortplantingsproblemen en kind gerelateerde ziektes. Hun kennis is, met andere woorden, vooral op huishoudelijk vlak, gekoppeld aan hun maatschappelijke rol als verzorgers. Niet alleen gender, maar ook leeftijd speelt een rol. Oudere genezers worden als wijzer en meer ervaren gezien dan jonge genezers, of deze jonge genezers nu man of vrouw zijn. Er zijn dan ook meer oudere vrouwelijke genezers dan jongere. Oudere vrouwen ervaren ook minder ongelijkheid en minder beperkingen, omdat zij onafhankelijker kunnen werken. De functie van jonge vrouwelijke en mannelijke assistenten (*Luguba en Bagalagala*) is wel een belangrijke; zij zijn het immers die de praktijk van de oudere genezers uiteindelijk overnemen en daarmee ook zorgdragen voor de voortzetting en overlevering van de traditionele geneeskunst.

De traditionele geneeskunst in Busoga is veranderd onder invloed van kolonialisme en globalisering. Onder het Britse koloniale bewind werden traditionele geneeswijzen gestigmatiseerd en in sommige gevallen ook wettelijk verboden. In eerste instantie belemmerde dit de ontwikkeling tot een effectiever gezondheidsstelsel. Later stelde het koloniale bewind zich ten doel om verbeteringen aan te brengen die uiteindelijk de geloofwaardigheid van de traditionele geneeskunst deed toenemen. Onder invloed van globalisering moesten traditionele geneeswijzen vervolgens moderniseren en commercialiseren om zo aan de huidige medische 'trends' te voldoen. Deze veranderingen in het gezondheidszorgstelsel lijken gepaard te gaan met een toenemende genderongelijkheid, waarbij vrouwelijke genezers steeds minder zichtbaar en steeds meer gemarginaliseerd worden. Wetenschappelijk onderzoek naar traditionele geneeswijzen, doorgaans vanuit een Eurocentrisch perspectief geschreven, ziet de positie van vrouwen grotendeels over het hoofd. Ik probeer dit te corrigeren door het perspectief van de Basoga centraal te stellen, met aandacht voor de lokale kennis en gebruiken, al blijft het natuurlijk de vraag of onbemiddelde kennis überhaupt mogelijk is.

In Afrikaanse maatschappijen bekleeden traditionele genezers een belangrijke positie; ze worden gerespecteerd en vertrouwd, zelfs in die mate dat gevoelige of belastende informatie vaak niet aan naasten maar wel aan de genezer toevertrouwd wordt. Traditionele genezers kunnen dan ook een cruciale rol vervullen in het verspreiden van belangrijke informatie over zorg en welzijn. Om die reden zou het goed zijn om traditionele genezers over te halen om hun plek in te nemen binnen de gezondheidszorg. Zokrijgt de lokale bevolking meer vertrouwen in de publieke zorg en zo blijft traditionele kennis over geneeswijzen bewaard.